

Makale Geliş Tarihi: 27.02.2020
Makale Kabul Tarihi: 03.05.2020

ARAP DÜNYASI'NDA MISIR LİDERİ CEMAL ABDÜLNASIR RÜZGÂRI VE NASIR SONRASI 1970-1981 YILLARI ARASINDA MISIR'IN DURUMU

THE EFFECT OF GAMAL ABDEL NASSER IN ARAB WORLD AND THE STATUS OF EGYPT AFTER NASSER BETWEEN 1970-1981

Ömer DUMAN¹

Öz

Yıllarca monarşi ile yönetilen Mısır'da, 23 Temmuz 1952'de Abdülnasır önderliğinde Hür Subaylar tarafından darbe yapılarak hükümet devrilmiştir. Yeni kurulan hükümetin rejim değişikliğini sağlamasıyla birlikte monarşiden cumhuriyete geçilmiştir. Milliyetçi, sosyalist ve devrimci bir kişiliğe sahip olan Abdülnasır önderliğinde reformcu ve emperyalizm karşıtı politikalar geliştirilmiştir. Nasır, Arapları tek çatı altında birleştirme çabaları ve reformist yaklaşımıyla Arap dünyasında popüler bir lider olarak on beş yıl iktidarda kalmıştır. Bu bağlamda Mısır'da Nasır'ın yakaladığı bu rüzgâr gerek Arap Dünyası'nda gerekse küresel dünyada ses getirmiştir. Makalenin amacı; bu çalışmada Nasır'ın iktidara gelmesi, iktidarında izlediği politikalar, Arap Dünyası'nda yarattığı heyecan, Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki rolü ve Nasır sonrası 1970-1981 yılları arasında Mısır'ın durumu parametrelerini tahlil etmektir. Nasır'ın birleştirici bir güce ve karizmaya sahip olması sebebiyle devrimlerin kolay bir şekilde gerçekleştirildiği neticesine ulaşılmıştır. Lakin Sedat döneminde (1970-1981) Nasır'ın politikalarından büyük oranda vazgeçilmesi ve Sedat'ın bu karizmaya sahip olamaması hasebiyle hem Mısır'da hem de Arap Dünyası'nda Sedat'a tepkilerin arttığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Arapları Birleştirme, Arap Dünyası

Abstract

In Egypt, which was ruled by the monarchy for years, the government was overthrown by the Free Officers under the leadership of Abdülnasır on 23 July 1952. After the newly formed government provided the regime change, it has been passed from monarchy to the republic. Under the leadership of Abdülnasır, which has a nationalist, socialist and revolutionary personality, reformist and anti-imperialist policies have been developed. Nasser has been remained in power for fifteen years as a popular leader in the Arab world with his efforts to unite Arabs under one roof and his reformist approach. In this context, this wind caught by Nasser in Egypt have been made a sound both in the Arab World and in the global world. The purpose of the article; In this study, Nasser's coming to power, the policies he followed in his power, the excitement he created in the Arab World, his role in the Arab-Israeli War in June 1967, and the situation of Egypt between 1970-1981 after the Nasser have been analyzed. As Nasser had a unifying power and charisma, it has been concluded that the revolutions were carried out easily. However, in the period of Sedat (1970-1981), it has been concluded that reactions to Sedat increased both in Egypt and in the Arab World due to the abandonment of Nasser 's policies and Sadat not having this charisma.

Keywords: Egypt, Uniting Arabs, Arap World

¹ Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi

1. GİRİŞ

Mısır 6 Mayıs 1936 yılında tahta çıkan Kral Faruk tarafından uzun yıllar yönetilmiştir (www.İslamansiklopedisi.org.tr). Siyaseti önemli ölçüde etkileyen Kral Faruk'un kişisel tutumları ve 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgisi liderliğini olumsuz etkilemiştir. Mısır'ın daha güçlü bir lideri olmadığından krize doğru gitmesiyle halk yöneticilerden uzaklaşmıştır. Halkın yöneticilerinden uzaklaşmanın nedenlerinden biri, zenginlerle fakirler arasındaki büyük farklılıkların olması olmuştur. Arazilerin yarısından fazlasının belirli kişilerin himayesinde olması bu durumu desteklemiştir. Ülke nüfusunun yüzde ellisi kırsal ve gittikçe bu oran artarken tarım gelirleri hep düşüş göstermiştir (Cleveland, 2004: 336).

İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmek istemesi ve Kara Cumartesi diye adlandırılan halk isyanı Kahire'de yıkımlara neden olmuştur. Yaşanan halk isyanı sebebiyle yabancıların iş yerleri, otelleri ve malları saldırıya uğramıştır (Mansfield, 2012: 245-46). Kral Faruk döneminde sürekli kaosun baskın olması halkın güvenlik kaygıları her geçen gün artmıştır. Halkın bu kaygıları sistem değişikliğine ve güçlü bir lidere sahip olma arzusunu da beraberinde getirmiştir. Kargaşanın varlığı ve iktidarın çözücü politikalar üretmemesi bir darbe ya da bir devrimin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bu anlamda Cemal Abdülnasır ve diğer subayların kurduğu Hür Subaylar Hareketi, 1952'de Kral Faruk'u darbeyle iktidardan indirip yönetimi ele geçirmiştir (Çimen, 2014: 249). Hür Subayların iktidarda olmasıyla beraber Mısır, Arap dünyasında aktif bir siyaset yapmaya başlamıştır. Nasır'ın Arap milliyetçiliği ve ulusalcı siyaseti kendisini Mısır ve Arap Dünyası'nda büyük bir lider olarak göstermiştir. Bu tarz siyasetten Nasır'ın iki amacı vardı: İsrail'e karşı kuvvetli olmak ve ekonomiyi güçlendirmek (Telci,2015: 61). Bu minvalde Nasır, Arapları birleştirme düşüncesiyle Arap milliyetçiliğini savunanların kahramanı olmuştur. Nasır'ın iktidara gelmesiyle izlediği politikalar ve ülkede yarattığı heyecan halkın beklentisini artırıp daha büyük adımlar atmasını gerektirmiştir.

Bu çalışmada büyük bir önem arz eden mesele Nasır'ın 2000 yıldan daha fazla bir sürenin ardından Mısır'ı yöneten ilk Mısırlı olmasıdır (Mansfield, 2012: 393). Bu anlamda 1956 yılında Süveyş kanalını millileştirmek Nasır'ın ilk adımlarından biri olmuştur. Bu hamle sonra Mısır Devleti İsrail, Fransa ve İngiltere'nin saldırılarına maruz kalmıştır (Turan, 2003: 191). Nasır, kanalın milliliğini koruyarak Araplar arasındaki popülaritesini artırmış ve adeta Arapların lideri konumuna yükselmiştir (Bıldırcın, 2019: 21). Öte yandan Nasır Filistin meselesine karşı da duyarlı olmuştur. Fakat 1967 savaşında alınan yenilgi Nasır'ın

popülaritesini yerle bir etmiş ve Arapların liderliği konumunun sorgulanmasına yol açmıştır. Diğer bir deyişle İsrail'e karşı savaşlarda başarısız olan Nasır, Arap dünyasına verdiği umudu ve heyecanı yitirmiştir. Nasır, kalp krizinden ölmesinden sonra (1970) yerine Enver Sedat geçmiştir. Enver Sedat, yıllarca Nasır ile birlikte çalıştığından dolayı Nasır'dan sonra benzer politikaları izlemiştir. Fakat Sedat, Nasır'dan farklı olarak Arap-İsrail sorununda uzlaşıcı/yapıcı olmaya çalışmıştır.

Duman'a göre Sedat 1981'de suikast ile öldürülmüştür. Sedat'tan sonra Mısır, Arap coğrafyasında yalnız kalmıştır (Duman, 2010: 553). Bundan yanı sıra Enver Sedat'ın İsrail ile barışması, resmi ilişkiler tesis edip Knesset'te konuşma yapması Mısır içerisindeki radikal grupları da harekete geçirmiştir.

Bu çalışmada temel olarak Nasır'ın nasıl iktidara geldiği, Nasır'ın iktidar sürecinde izlediği politikaların neler olduğu, Nasır'ın Arap Dünyası'nda yarattığı heyecanın nasıl yorumlandığı, Nasır'ın Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki rolü ve Nasır sonrası 1970-1981 yılları arasında Mısır'ın durumu sırasıyla ele alınacaktır.

2. HÜR SUBAYLAR DARBESİ VE NASIR'IN İKTİDARA GELMESİ

1948 yılından itibaren Mısır genelinde yaşanan gerginlikler Müslüman Kardeşler üyeleri ve emperyalist güçlerin yandaşları olarak niteledikleri Mısırlı yetkililere karşı şiddetli bir kampanya ortaya koymuşlardır. Yaşanan karışıklıklar sonucunda Mısır Başbakanı Mahmud Fehmi el-Nukraşi öldürülmüştür. Bu kaos ortamından kurtulmak için Kral Faruk 1950'de seçim yapılmasına karar vermiştir. Seçim sonuçlarına göre tekrardan Vefd Partisi kazanmıştır ve Başbakan el-Nahhas olmuştur (Cleveland, 2004: 337).

Şiddetin ve eylemlerin devam etmesi durumunda Kral Faruk, Başbakan Nahhas'ı göndermek için iktidarın bu süreci iyi yönetmediğini kullanmıştır. Kral yandaşı Ali Mahir'i tekrar hükümetin başına getirilmiştir. Ali Mahir sadece beş hafta hükümette kalmış ve sonraki haftalarda dört tane hükümet daha değişmiştir. Hükümeti kuracak bir başbakanın bulunması daha da zorlaşmıştır (Mansfield, 2012: 346). Sürekli hükümetlerin değişmesi ülke içerisindeki şiddetin devam etmesini sağlamıştır. Ülkede siyasi boşluğun oluşmasıyla birlikte Mısır halkı ile İngilizler karşı karşıya gelmiştir.

Bu dönemde iktidarda bulunan Mısır başbakanı Nahhass Paşa, İngilizler ile 1936'da imzalanan anlaşmayı -Mısır-İngiltere ikili Antlaşması- tanımadığını açıklayınca Mısır'daki örgütlerle İngiltere askerleri arasında çatışmalar patlak vermiştir. İngilizler tarafından

İsmailiye'de 50 Mısır polisi öldürmüştür. Bu olay 'Kara Cumartesi' olarak adlandırılmıştır. Bu olaydan sonra Mısırlılar sokaklara dökülüp İngilizlere ait olan dükkânları, barları ve sinemaları yaktılar. Bu isyandan sonra iktidar zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. 23 Temmuz 1952'de Cemal Abdülnasır liderliğinde Hür Subaylar, hükümeti görevden aldıklarını açıklamışlardır (Aksöz ve Kaymak, 2015: 3).

Yapılan bu darbeden sonra büyük lider olacak ve harekete hem ülke içinde hem de ülke dışında güç ve itibar sağlayacak bir subay gerekli olduğunda General Muhammed Necip önerilmiştir. Bundan sonra Necip, Yürütme Komitesi'nin başkanı seçilmiştir. Daha sonra Yürütme Komitesi, Devrimci Komuta Konseyi (DKK) olarak tahvil edilmiştir (Mansfield, 2010: 346-47).

1953 yılından itibaren siyasi partiler kapatılıp geçici bir anayasa ile devletin yegâne gücü DKK olmuştur. Cumhuriyet, 18 Haziran'da ilan edilmesiyle Cumhurbaşkanı ve Başbakan Necip ve darbenin etkili subayı Nasır Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olmuştur (Rüstemoğlu,2008: 26).

Cleveland'e göre Devrimci Komuta Konseyi'nin en güçlü rakibi Müslüman Kardeşler olmuştur. 1952'deki darbeyi yapan Hür Subayların çoğunun Müslüman Kardeşlerle ilişkisi olmuştur. Bu örgüte mensup olan biri 1954'te Nasır'a suikast girişimde bulunca DKK, istediği şeyi bulabilmiştir. DKK, bu suikast kalkışmasından dolayı Müslüman Kardeşleri illegal bir örgüt olarak tanımlamıştır. DKK, örgütün 6 önderini idam edip binden fazla üyesini zindanlara atmıştır. DKK'nın bu hamleleri İhvan ile sınırlı kalmayıp İhvan'a yönelik baskı ve şiddet politikalarını sol, komünist parti önderlerine de uygulamıştır. Birçok solcu isim zindanlara atılmıştır. DKK'deki konumu güçlü olan Nasır, Cumhurbaşkanı ve Başbakan olan Necip arasındaki liderlik savaşı 1954'te ortaya çıkmıştır. Necip'in sembolik bir Cumhurbaşkanı olması gerekirken beğenilen bir lider olması ve Nasır'dan farklı düşünceler ortaya koymuştur. Nasır ise elindeki gücü korumaya devam etti ve Necip'e karşı mücadeleye girişmiştir. Nasır, Kasım 1954'te Necip'i Müslüman Kardeşlere arka çıkmakla itham etmiştir. Bu suçlamayla Necip ev hapsine alınıp ve 1984'te kadar ev hapsinde kalmıştır. Nasır artık rakiplerini alt etmiş ve Mısır Cumhuriyeti'nin en güçlü siyasal gücü olarak yerini almıştır (Cleveland, 2004: 341).

Ortadoğu çalışmaları yapan Bernard Lewis, Nasır'ın iktidara gelişini şu şekilde belirtir; Mısır'da duyguları kamçılayan değişimler, Kral Faruk 1952-1954 yılları arasında birkaç olay sonucunda sürgün edilip ve monarşiden cumhuriyete geçilmiştir. Devrimden sonra

Cumhurbaşkanı olan Necip'in indirilmesiyle onun koltuğuna rejimin değişimi sağlayan Hür Subayların lideri olan Nasır iktidara gelmiştir (Lewis, 2010: 476).

Karadağ ise Nasır'ın iktidara gelmesini şu bakış açısıyla dile getirir; Mısır'da Cumhurbaşkanı Necip'in indirilmesinin ardından başa geçen Nasır, uzlaşmayan bir devlet yöneticisi ve diktatör olarak İsrail'e karşı olmuş ve savaşmıştır (Karadağ, 2010: 91).

3. NASIR'IN İZLEDİĞİ POLİTİKALAR

Nasır'ın izlediği politikalarından bahsedecek olursak; Mısır'da 1952'de darbe ile iktidara gelen Hür Subaylar'ın, önceden kısıtlı bir hareket planları olmuştur. İktidarı elinde bulunduran Nasır ve arkadaşları sadece köylülerle ilişkisel bağların ötesinde bir ideolojiye sahip olmamışlardır. Daha sonra Nasır'ın kendi şahsiyetiyle bir ideolojik tutumu oluşmuştur. Bu da Nasirist bir ideoloji oluşmasında etkili olmuştur (Hourani, 1997: 468).

Batılılar I. Dünya Savaşı sonunda Arap Dünyası'nı işgal etmiştir. Bu işgaller sonrasında pan Arabizm ideolojisi gittikçe artış göstermiştir. Mısır'da 1952 darbesi sonrası monarşi yerine cumhuriyeti ilan eden Nasır, Arapların önderliğine koyulmuş ve emperyalistlerin Mısır'dan çıkması düşüncesine sahip olmuştur. Nasır bu düşüncesinden dolayı İsrail ve Batılı ülkelerle etkili bir savaşa girmiştir (Yenal, 2013: 211).

Türkiye, İran, Pakistan, Irak ve İngiltere 1955'de Bağdat Paktı kurmuşlardır. Nasır, bu paktın Arapları Batı'nın bağımlılığından uzak tutmak için emperyalizmin bir boyutu olduğunu belirtip Mısır'ı ittifaktan ayrı tuttu ve pakta katılan Arap ülkesi Irak'ı kınamıştır. Nasır, başka Arap ülkesinin de pakta yer almaması için onları ikna etmek için çabalamıştır. En nihayetinde Ürdün ve Suriye ittifakı geri çevirme konusunda çabası sonuç bulmuştur (Cleveland, 2004: 344).

Nasır önderliğinde DKK, hedeflerini yerini getirdiğinde tarım reform yasası işleme konulmuştur. Paşa ve bey gibi unvanlar iptal edilip yeni anayasa yapılmıştır. Haziran 1956'da referandum ile anayasa kabul edilmiştir. Tüm bu yeniliklerin yanında Mısır açısından daha önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu referandumda Mısır tarihinde ilk kez kadınlar oy kullanmıştır. Resmi sonuçlara göre Nasır, yüzde 98,9 oranında oy alır ve cumhurbaşkanı seçilir. Bu seçimden sonra Nasır'ın iktidarı başlamış olur. Nasır, siyasetten bağımsızlığını kazanmak için dış politika hedeflerine yönelmiştir (Aksöz ve Kaymak, 2015: 4).

1958'de yapımına başlanan Asvan Barajı projesine Sovyetler'in desteği sonrası Mısır ile Sovyetler arasında yakınlaşma başlamıştır. Çok fazla Sovyet uzmanları bu projede çalışır ve Nasır'ın toprak reformu uygulaması ile sosyalizme yönelmiştir. Bu gibi projeler Nasır'ın uygulamaları siyasete 'Arap Sosyalizmi' kavramını yerleştirmiştir (Kavas, 2010: 160).

Sosyal eşitlik tedbirleri alınması 1961 sonunda gerçekleştirilmiştir. Gelir dağılımı kanunu, maaşları beş bin sterlin ile belirleyerek varlıklı olanlara darbe indirilir. On bin sterlin üstünde gelire %90 oranında alınır. Bu tedbirler zenginlerin kuvvetini azaltılmıştır. Memurlara ve emekçilere emeklilik, asgari maaş ve sağlık sigortası sağlanmıştır (Cleveland, 2004: 353). Nasır'ın Mısır'da izlediği bu politikalar hem Mısır halkı tarafından hem de Arap Dünyası'nda memnuniyetle karşılanır. Nasır'ın yaptığı reformlar halkta karşılık bulur. Nasır, bu reformlar bağlamında radikal kararlar da verir. Bu radikal kararlar Arap Dünyası'nda büyük bir heyecan yaratmıştır.

4. NASIR'IN ARAP DÜNYASINDA YARATTIĞI HEYECAN

1952-1967 yılları arasında Nasır, Arapların her şeyinin bir sembolü olmuştur. Yeni bir toplum inşasında kararlı olmuştur. Onun bu duruşu diğer Arap devletlerinde örnek alınıyordu. Baskın bir lider olmasından dolayı Nasırcılık ve Nasırcılar sözcükleri ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Nasır Arap coğrafyasındaki diktatörlere, monarşilere ve benzeri yapılara karşıydı ve eski yöneticileri devletten uzaklaştıran bir liderliğe sahip olmuştur. Eski seçkinlere göre daha reformcu olur. 1948 savaşının intikamını alacak, Arapları koruyacak ve daha düzenli bir Arap topluluğu için bölgede yaşayan insanların umudu olmuştur (Cleveland, 2004: 335).

Nasır önderliğinde Mısır'ın yeni rejimi Nil üzerinde büyük bir baraj yapmaya karar verir. Baraj, tarımı yüzde 30 oranında artırıp sel ve kurakları önleyecektir. Nasır projenin gerçekleştirilmesi için Dünya Bankasından kredi talebinde bulunur. Şubat 1956'de Britanya ve ABD'nin 200 milyon dolar vereceği bir anlaşmaya gidilmiştir. ABD kısa bir zaman diliminde bu anlaşmayı iptal ettiğini açıklar. Nasır, İskenderiye'de toplanan kalabalığı ve Arap dünyasına Kahire Radyosu aracılığıyla Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklar (Mansfield, 2012: 364). Mısır'ın Süveyş Kanalı millileştirmesiyle Britanya ve Fransa hem kanalı inşa eden hem de sahibi olan şirkette hisseleri olduğu için bu girişimi düşmanlık olarak gördüklerini belirtirler. İsrail ise Mısır ile sorun yaşadığından dolayı bunu bir fırsat olarak görür. İsrail, Fransa ve Britanya Mısır'a karşı savaşmak ve Nasır'ı devirmek için gizli bir ittifak kurarlar (Hourani, 1997: 427). Bu anlaşma gereği İsrail Sina Yarımadası'nı ele geçirirken, İngiltere ve Fransa da Kahire'yi bombalar. Savaşı sonlandırmak amacıyla ABD ve

Sovyetler bir araya gelir. ABD'nin içinde olmayan bir savaş ve Sovyetler'in müttefiki olan Mısır'ın işgal altında olması bu iki büyük gücü harekete geçirmiştir. Ateşkesin sağlanmasıyla saldırıya geçen üç devlet Nasır önderliğinde meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır. Bu meydan okumayla Nasır, Arap lideri olarak Arap Dünyası'nda alkışlanır. Abdülnasır, yıllarca sömürülen Arap halkının gönlüne girebilmiştir. Bu savaştan sonra Arap Dünyası'nda Nasirizm doğar (Çimen, 2014: 251). Nasır'ın iki büyük güç karşısında ayakta durması, Arap dünyasında Nasır'ın kurtarıcı bir güç ve kahraman olarak belirlenmesi halkta büyük bir heyecan yaratmıştır.

Pan Arabizm hayallerine sahip olan Nasır, Arap ülkelerini ve Müslümanları federal bir sistemde bir araya getirmeyi amaçlamış ve kendisini de bu sistemin bir önderi olarak düşünmüştür. Batı ülkelerinde istiklalini elde ederek devletine bağımsızlık getiren Nasır, diğer Arap halklarını da etkilemiştir. Diğer Arap halkları da bağımsızlık arayışına girmişlerdir. Bunlar neticesinde Araplık ve Nasirizm ilkeleri temel alınmıştır (Özalkan, 2018: 5). Bunlardan farklı olarak Choueiri'ye göre Nasirizm sosyalizme öncelik vermiştir (Choueiri, 2011: 367).

Nasır'ın Pan-Arabizm ideası sürecinde, meşru Arap ülkelerinin, bir çeşit zorlamalar yerine onların istekleri üzerine birleşmeler olmuştur. Mısır ve Suriye'nin 1958'de birleşiminde oluşan Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) bir örnektir (Lewis, 2010: 452). BAC'ın ilk başkanı Cemal Abdülnasır olmuş ve Suriye'yi Mısır'ın bir eyaleti gibi görmüştür. Aynı şekilde Nasır, Suriye'deki tüm siyasi partileri kapatmıştır. İlk olarak Nasır'ın ortakları olan Baas, Nasır'ın bu yönetim tarzına karşı çıkar. Şubat 1958'de kurulan birlik, bu dayatmalara dayanamayıp ve Suriye'de yapılan bir darbe ile 1961'de BAC dağılmıştır. Birliğin dağılımından sonra Suriye Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Mısır ise 1971'e kadar BAC olarak kalmıştır (Şahin, 2016: 129). Arapları tek çatı altında toplamak isteyen Nasır, birliğin dağılmasından sonra Arap Dünyası'nda yarattığı heyecanı biraz olsun sekteye uğratmıştır.

Nasirizm diğer Arap devletlerin halklarında büyük bir kabul görmüştür. Nasır'ın şahsiyeti, rejimin olumlu sonuçları -Süveyş Krizini zafer olarak elde edilmesi, Asvan Barajı'nın yapılması, reformlar- ve popüler bir liderin Filistin davası ideali: birleşik bir Arap milleti ve bu milletin hakkı olan yeri elde etmesi büyük bir heyecan yaratmıştır (Hourani, 1997: 470). Nasır Arap milliyetçiliğinin lideri olmasında büyük bir mesafe elde etmiştir; posterleri Arapların olduğu her yerde asılmıştır. Ancak liderliği sıkıntılar ve tehlikeleri kendi içerisinde barındırmıştır. Çünkü Araplara büyük umutlar aşılansmıştır. Nasır'ın İkinci Dünya Savaşı

sonrasındaki süreçte yansız olması, ABD'nin ona karşı şüphelenmesi ve hasım olmasına neden olmuştur. Yine aynı şekilde İsrail, Mısır'ı dış düşman olarak görüyordu (Mansfield, 2012: 354).

Mısır, Nasır önderliğinde hem kendi ülkesi içinde hem de dünya siyaseti açısından bir ivme kazanmıştır. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, Nasırizm anlayışının doğması, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması gibi etkenler Nasır'ın yükselişini hızlandırmıştır. Ancak hem iç dinamiklerin etkisi hem de İngiltere, Fransa, ABD, Rusya ve İsrail gibi devletlerin Mısır üzerindeki etkisi Nasır'ın yükselişinin sekteye uğramasında önemli rol oynamışlardır.

5. NASIR'IN HAZİRAN 1967'DEKİ ARAP-İSRAİL SAVAŞI'NDAKİ YENİLGİSİ

Arap ülkelerinde İsrail'e karşı zaferin yakın olduğu düşüncesi yaygın kazanmıştır. Ayrıca Nasır bile Arap ordularından duyduğu endişeyi görmezlikten gelmiştir (Mansfield, 2012: 387). Mısır ile İsrail arasındaki uyuşmazlık Mısır'ın İsrail gemilerin Sina'da geçmelerine izin vermemesi, Sina'ya asker yollaması, küçük arbedelerin olması ve diplomasi anlaşmazlıkların sonucunda 1967 Haziran'ında Altı Gün Savaşı olarak adlandırılan Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Altı Gün Savaşı'nda İsrail, Mısır'ı, Ürdün'ü ve Suriye'yi vurmuştur (Rüstemoğlu, 2008: 63).

5 Haziran 1967'nin erken saatlerinde İsrail, beklenmedik bir hava saldırısı ile Mısır'ın dokuz hava sahasını ve uçakların %80'ini etkisiz hale getirmiştir. Aynı gün içerisinde İsrail, Suriye ve Ürdün'ün hem hava sahaslarını hem de hava kuvvetlerini imha etmiştir. Hava kuvvetleri kalmayan Arap ülkeleri fazla dayanamamış ve sadece Filistin'in toprakları değil, Mısır ve Suriye topraklarının bir kısmı İsrail tarafından ele geçirilmiştir. Savaş anında Amerika ve Sovyetler'in istihbarat bilgileriyle İsrail kuvvetleri, Mısır, Suriye ve Ürdün'ü büyük bir yenilgiye uğratmıştır (Dağ, 2015: 31). Savaşın birkaç gün devam etmesin ardında İsraililer, savaşı bitiren anlaşmayı BM'de imzalamadan, Sina, Süveyş Kanalı, Kudüs, Batı Şeria ve Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir (Hourani, 1997: 476-77).

Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı, Araplarla İsrail arasında yaşanan ikinci savaş olan Altı Gün Savaşı'nda Arap milliyetçiliğine zarar vermiştir. Bu savaşta Araplara büyük kayıp veren İsrail, topraklarını üçe katlamıştır. Bu savaş Arap milliyetçiliğine ölümcül bir darbe oldu. Milliyetçilik duygusu sekteye uğratılmıştır (Özalkan, 2018: 6). Nasır'ın Altı Gün Savaşı'nda yenilmesi Arap devletlerin gözünde itibarını düşürmüştür. Bunun sonunca Nasır popülerliğini ve meşruluğunu yitirmiştir (Kiremitçi, 2012: 59). Savaşı kaybetmesinden dolayı Nasır,

iktidardan çekilmeye karar vermek ister ama halk bunu istemez. Nasır savaşta başarısız olmasına karşın halkın ilgisini ve güvenilirliğini yitirmemiştir (Rüstemoğlu, 2008: 63).

Altı Gün Savaşı, Bernard Lewis'e göre; İsrail egemenliği Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne kadar gitmesi İsrail-Arap sorununa yenisi ilave edildi: Filistin önderliğinin dâhil olması. 1967 yılında üç ülkenin başarısız olması, üç yıldır kurulu olan ve Arapların içerisinde politikanın vasıtası olan Filistin Kurtuluş Örgütü tanınma ehemmiyeti yakalamıştır (Lewis, 2010: 457-58). Nasır, 28 Eylül 1970 yılında Kahire'de 52 yaşındayken kalp krizinden vefat etmiştir. Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra Mısır ordusunu modern haline getirmeye çalışması yaşamını yitirmeden önce iddialı çalışmalarından biri olmuştur (Çimen, 2014: 251-252). Nasır'ın ölümünden sonra Mısır'ı yönetecek yeni hükümet lideri Nasır'dan farklı olarak kendi yönetim tarzını ortaya koymuştur.

6. NASIR SONRASI MISIR'IN DURUMU (1970-1981)

Nasır'ın ölümünden sonra yerine yıllarca Mısır'ı beraber yöneten Enver Sedat (1918-1981) iktidara gelmiştir. İlk zamanlarda devleti Nasır döneminde olduğu gibi yönetmesi öngörülmüştür. Diğer Arap devletlerinde de 1969 ve 1970 yıllarında Nasır'ın takip ettiği benzer ya da ona yakın bir politikaya sahip liderler hükümetin başına geçmişlerdir (Hourani, 1997: 480). Enver Sedat, Hür subayların mensubu olmasına rağmen sempati duyulan bir şahsiyet hiç olmamıştır. Nasır'ın gölgesinde kalmıştır. Sedat'ın iktidara gelmesinden sonra düşünülenlerin aksine verdiği kararlarla reel kişiliğini ön plana çıkarmıştır. İç siyasette konumunu sağlamlaştırabilmek için önemli kararlar vermiştir. Yakın bir zamanda süreçler bazında liberal ekonomik ve politika önlemleri ortaya koyarak kendi politikalarını benimseyecek yeni bir zengin kesimi oluşturmuştur. Akabinde sürekli İsrail ile savaş durumunda olması tüm kaynaklarını askeri giderlere vermesine neden olmuştur. Bundan dolayı ABD'ye yanaşmasının faydalı olacağını düşünmüştür. Böylece 1972'de aniden verdiği bir kararla Sovyetlerin 20 bin askerini ülkeden göndererek ABD'nin sempatisini kazanmıştır (Kavas, 2010: 160). Daha sonrasında Suriye'nin Sovyetlere yakınlaşması, Mısır'ın İsrail ve siyasetine razı olmayacağını düşünen Sedat 1973'ten itibaren Sovyetler ile anlaşma yaparak yeniden silah alışı yapmıştır (Behçet, 2019: 308).

Nasır'ın ardından iktidara gelen Enver Sedat yeni değişimler uygulamıştır. Kapıyı açma (infitah) ile izlediği politikalarla devletin ekonomi üzerindeki baskısını kaldırması, devletin ekonomi üzerindeki payını indirmesi, millileştirme planlarını kaldırması ve ekonomik büyümeyi hedeflemiştir. Bunları uygulayan Sedat, ekonominin büyümesini, yatırım ve

tasarrufların çoğalması, sanayinin gelişmesini sağlasa da dış ticaret ile cari seviyesinin bozulmasını sağlamıştır. Dış borcun artmasına da sebebiyet vermiştir (Yamak, 2018: 49-50).

Mısır ile İsrail arasında Sina meselesi yıllarca sorun olarak kalmıştır. İki ülke arasındaki sınırı çizen Sina bölgesi ve İsrail'in orayı işgal etmesi aralarındaki ilişkiyi olumsuz etkilemiştir. İsrail ile Mısır aralarındaki gerginlik Nasır döneminde olduğu gibi Enver Sedat döneminde de devam etmiştir. 1973'te Sedat önderliğinde Arap orduları İsrail'e savaş açmıştır (Telci, 2015: 62). Ekim 1973'de, Yahudilerin kutsal günü Yom Kippur olmasıyla ülkenin tatilde olduğu süreçte beklenmedik bir şekilde Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı aşması ve Suriye'nin Golan Tepeleri'ni ele geçirip Galile Gölü'ne yakın bir yere gelmesiyle İsraililerin 'Yom Kippur Savaşı' olarak adlandırdığı savaş başlamıştır (Çelebi, 2005: 402).

Mısır önderliğinde yapılan 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın hedefi, İsrail'i yok etmek olmamıştır. Savaşın asıl amacı savaşa giren Arap devletlerin 1967'deki savaşta kaybedilen toprakları geri kazanmaktır. Bu savaşı önemli kılan Arapların yenilmemesi hatta Mısır'ın daha başarılı olmasına neden olmuştur. Daha önceki Arap-İsrail Savaşlarında olduğu gibi olamamıştır. İsrail diğer Arap-İsrail savaşlarından daha fazla kayıp vermiştir (Şahin, 2016: 197-198). Fakat sonradan İsrail kendi gücünü toparlayıp tekrar Mısır ve Suriye'ye saldırmıştır. İsrail, Suriye ordusunu geriletip 1967'deki sınırların ötesine sürdürür. İsrail ordusu, Mısır'da harbin başlangıcından beri kaybettiği toprakları tekrar geri alır ve Süveyş kanalının batısına kadar gitmiştir. Savaş sürerken, ABD ve Sovyetler diplomasi kanalını kullanarak ateşkesin olması için taraflar arasında barış girişiminde bulunurlar. BM Güvenlik Konseyi, savaşanlar arasında BM güçlerinin bulunmasına yönelik 340 sayılı kararı verir (İbas, 2005: 76).

6 Ekim 1973'te Suriye ve Mısır'ın İsrail'e savaş açması Arap-İsrail Savaşı'nda petrol krizinin oluşmasına neden olmuştur. Arap devletlerinde Amerika'nın İsrail'e yardım ettiği fikri yaygınlaşır. Bundan dolayı Arap devletleri, İsrail tarafından işgal edilen Arap bölgelerinin tekrardan elde edilmesi için petrolü politikanın zorlayıcı vasıtası yaparlar ve tüm dünyada petrol krizi başlamış olur. Tam olarak 1973 Petrol Krizi, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) Yom Kippur Savaşı'nda Amerika ve Batılı devletlerin İsrail'e yardım etmesine yönelik uyguladıkları petrol endeksli bir ambargo olmuştur (Öztürk ve Saygın, 2017: 2).

20 Kasım 1977'de Enver Sedat Kudüs'e gidip İsrail Parlamentosu'nda konuşma yaparak Mısır'ın İsrail ile barışı kabul ettiğini açıklamıştır. Sedat'ın Kudüs'e gitmesi ve Amerika'nın öncülük yaptığı Mısır-İsrail arasında barış sürecinin ilk adımı atılmıştır. Mısır lideri Sedat ve

İsrail lideri Begin arasında 17 Eylül 1978'de Camp David Anlaşması olmuştur. Sedat ve Begin 1979'da ABD'nin başkentinde İsrail-Mısır anlaşması imzalanır. Bu anlaşmadan sonra İsrail Sina'da çekilmeye başlar. ABD, Mısır ile övünürken Arap coğrafyası ise şaşırmıştır (Cleveland, 2008: 421-422). Karadağ'a göre Mısır iktidarında olan Sedat, Mısır'a ait olan toprakları elde etmek için barışı tercih etmiştir (Karadağ, 2010: 101).

Dağ'a göre 1973 savaşı Arap devletlerinin topraklarını tekrardan kazanmak için yaptıkları bir savaşı ve İsrail'e önemli bir üstünlük sağlamalarına karşın Filistin Halkına yarar sağlamamıştır. Filistin'den işgal edilen bölgelerin ileriki süreçlerde Arap devletlerin yanlı olduğu barış anlaşmalarından değersiz bir parametre olarak kalmıştır. Mısır ve İsrail arasında yapılan 1978 Camp David Anlaşması ile Filistin'in destekçisi olan Mısır farklı bir siyaset izlediği için Filistin davası sahipsiz kalmıştır (Dağ, 2015: 33).

1978 Camp David Anlaşması Araplar içinde olay olur. İçerdeki muhalif gruplar ayağa kalktı ve Mısır devleti zor bir sürece girmiş olur. Mısır, Arap Dünyası'nda yalnızlaşır ve ABD yardımları yapılmıştır. Bu zıt siyaset, Sedat'ın liberal politikalarına yardımcı olmuştur. Fakat içteki muhalefeti ikna edemez. Yasal olmayan gruplar eyleme geçtiler ve iktidarda olan Sedat'ı 11 yıl sonra 6 Ekim 1981 yılında suikast ile katlederler (Kavas, 2010: 161).

7. SONUÇ

Arap devletleri geçmişten beri emperyalist devletlerin ülkelerini işgal etmelerine karşı koymuşlardır. Arap Dünyası'nda petrolün varlığı ve dünyadaki petrol ihtiyacının bu coğrafyadan karşılanması yabancı devletler için cazip bir durum olmuştur Bu gereksinim ve ihtiyaç perspektifi yabancı devletlerin bölgeyi ele geçirmesi eksik olmamıştır. Arap coğrafyasında sınırların kolayca değişmesi ve savaşın sürekli olması halkın ölüme ve yoksulluğa maruz bırakılmasına sebep olunur.

Mısır'ın gerek jeopolitik konumu gerekse fazla nüfusu büyük sorunlara yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sürecinde Mısır'ı yöneten Kral Faruk hem politikalarıyla hem de kişiliğiyle Mısır halkına büyük acılar yaşatmıştır. Kral Faruk yönetimine darbe yapan Hür Subaylar ise ülke içindeki karışıklıklardan ve hoşnutsuzluktan yararlanarak Kralı indirdiklerinde halkın sempatisine nail olmuşlardır.

Kralı indiren Hür subayların ilke ve vizyon sahibi olmadıklarından dolayı iç çatışmalar yaşarlar. Bu iç çatışmadan galip gelen Subay Cemal Abdülnasır, Mısır halkının kahramanı

olarak Arap Dünyası'nda sahneye çıkmıştır. Nasır'ın galip gelmesiyle hem Mısır da hem de Arap Dünyası'nda büyük bir heyecan ve umut ortaya koyabilmiştir.

Nasır'ın önceden belli ilke ve vizyonu olmasa da iktidarından sonra artık Arapları tek çatı altında birleştirme düşüncesi Araplar arasında coşkuyla karşılanır. Nasır'ın yaptığı reformlarla hem içerde hem de dışarda etkili bir lider olabilmıştır. Filistin meselesinde duyarlı olan Nasır savaş stratejisini uygulayıp İsrail ile iki kez sıcak çatışmaya girer. Nasır'ın 1956'deki Arap-İsrail Savaşı'nda yenilgiye uğramasına rağmen popüler bir lider olarak tarih sahnesinde yerini alır. Altı Gün Savaşı'nda salt bir yenilgi ile çıkması Nasır'ın Arap Dünyası'nda hem popülerliği hem de saygınlığı azalmıştır.

Nasır'ın Arap Dünyası'nda yaptıkları ve uygulaya koydukları reformların halkın beğenisini kazanırken Altı Gün Arap-İsrail Savaşı'nda prestij kaybına uğraması liderlik vasfının sorgulanmasına neden olur. Bu durumda Nasır, pasif politikalarla Mısır'ı yönetmeye devam eder. Altı Gün Arap İsrail Savaşı'ndan dört yıl sonra kalp krizinde vefat etmiştir. Nasır'ın uzun yıllar beraber çalıştığı ve yakın arkadaşı olan Enver Sedat Mısır'ın yeni lideri olduktan sonra Nasır'dan farklı politikalar izlemiştir.

Sedat, Nasır'ın izlediği politikaların aksine daha realist ve rasyonalist davranır. Kendi ülkesinin çıkarı için ABD'ye yaklaşır Sovyetler 'den uzaklaşmıştır. Sedat'ın ABD'ye yakınlaşmasıyla İsrail ile yakınlaşma ve anlaşmalar da yapar. Arap Dünyası'na rağmen İsrail ile diplomatik kanalları kullanan Sedat, Batı'nın övgüsünü kazanır. Batı'ya yaklaşan Sedat, Arap Dünyası'nda da istenmeyen bir lider olmuştur.

Sedat'ın Nasır'dan farklı olarak Arap Dünyası için değil de kendi ülkesi olan Mısır'ın toprak bütünlüğünü savunma politikalarıyla Batı özelinde İsrail ile barışma yolunu seçmesi hayatına da mal olmuştur. On bir yıl gibi bir süre iktidarda kalan Sedat, radikal gruplar tarafından öldürülmüştür. Nasır'ın ölümünden sonra Sedat'ında öldürülmesiyle Arap Dünyası'nda liderlik arayışları devam eder.

Nasır rüzgârı hem Arap Dünyası'nda hem de bütün dünyada yeni bir yankı uyandırmıştır. Bu yankıyı kısa bir zaman içerisinde iyi politikalarla taçlandırırken daha sonrasında liderlik rolünün Nasır'a daha fazla sorumluluk yüklenmesinden dolayı başarısız dönemler yaşamasına da neden olmuştur.

Kaynakça

- AKSÖZ, Kadir ve Oktay Kaymak, “Cemal Abdülnasır İktidarı ve Panarabizm Politikası”, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2015.
- BEHÇET, Muhammed, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Tarihinin İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:21, Ek Sayı, 2019, (303-321).
- BILDIRCIN, Muhammet Enes, “Cemal Abunnasır, Hayatı, Düşünceleri ve Mısır'a Etkileri”, İstanbul, 2019.
- BİLGE, Mustafa, L., Mısır'ın Son Kralı (1936-1952), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*: <https://islamansiklopedisi.org.tr/faruk--kral>, Erişim Tarihi: 30.05.2020.
- CHOUËIRI, Youssef M., *Ortadoğu Tarihi*, çev: Fethi Aytuna, İnkılap, İstanbul, 2011.
- CLEVELAND, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- ÇELEBİ, Serdar, İsrail'in Savunma ve Savunma Sanayii Politikaları, *Ortadoğu Siyasetinde İsrail*, Barış Kitap Basım ve Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ., Ankara, 2005.
- ÇİMEN, Ali, *Tarihi Değiştiren Liderler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- DAĞ, Ahmet Emin, Ortadoğu Çatışmalarının Özünü, *Ortadoğu Çatışmaları*, İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi, İstanbul, 2015.
- DUMAN, Sabit, *Modern Ortadoğu'nun Oluşumu*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2010.
- HOURANI, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, çev: Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- İBAS, Selahattin, Arap-İsrail Sorunu, *Ortadoğu Siyasetinde İsraili*, Barış Kitap Basım ve Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ., Ankara, 2005.
- KARADAĞ, Raif, *İsrail-Ortadoğu ve Amerika*, Truva Yayınları, İstanbul, 2010.
- KAVAS, Ahmet, Kuzey Afrika (Mağrip) Ülkeleri, *Modern Ortadoğu Tarihi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2013.
- LEWIS, Bernard, *Ortadoğu*, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010.
- MANSFIELD, Peter, *Ortadoğu Tarihi*, çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- ŞAHİN, Türel Yılmaz, *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Barış Kitap, Ankara, 2016.
- TELCİ, İsmail Numan, Değişim Girdabında Otoriter Bir Rejim, *Ortadoğu Çatışmaları*, İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi, İstanbul, 2015.
- TURAN, Ömer, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Acar Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2003.
- KİREMİTÇİ, Güner Gamze, “Otoriter Rejimlerde Karizmatik Meşruiyet: Nasır Dönemi Mısır Örneği”, *Yüksek lisans Tezi*, İstanbul, 2012.
- ÖZALKAN, Seda, “Tarihsel Perspektiften Arap Milliyetçiliği”, İNSAMER, Ocak 2018.

ÖZTÜRK, Salih ve Selin Saygın, “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri Ve Stagflasyon Olgusu”, *BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Volume/Cilt:6, Issue/Sayı:12.

RÜSTEMOĞLU, R. Kürşat, “1949-1981 Yılları Arasında Suriye Ve Mısır'da Vuku Bulan Hükümet Darbeleri Ve Bunların Türkiye'deki Yankıları”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2008.

YAMAK, Tahsin, “Mısır'da Devlet Ve Toplum İlişkilerinin Kurumsal Dönüşümü”, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Volume:5, Sayı/Issue:2, 2018, (25-57).

YENAL, Serkan, Arap Milliyetçiliği Düşüncesinin Oluşumu, *Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı:14, İstanbul, 2013, (201-212).